Európske monitorovacie centrum
pre drogy a drogovú závislosť

ZHRNUTIE — VYBRANÁ OTÁZKA

DROGY A ZRANITEĽNÉ SKUPINY MLADÝCH ĽUDÍ

Úvod

„Pri 2 miliónoch problémových užívateľov drog v EÚ je načase začať so zvyšovaním informovanosti zraniteľných skupín, predovšetkým mládeže, o rizikách užívania drog.“
Jacques Barrot, podpredseda Európskej komisie, september 2008.

V rámci sociálnej politiky boli v Európe už dávno identifikované znevýhodnené skupiny obyvateľov, ktoré by sa potenciálne mohli dostať do sociálneho vylúčenia. Týmito „zraniteľnými skupinami“ sú konkrétne skupiny spomedzi širšej populácie, ktoré môžu byť náchylnejšie k celému radu problémov, počnúc zlým zdravotným stavom, užívaním látok a zlým stravovaním až po horšie študijné výsledky. Skupiny mladých ľudí označené ako zraniteľné, ku ktorým patria napríklad deti v detských domoch alebo mladí ľudia bez domova, by mohli mať sklony k skoršiemu, častejšiemu alebo problematickejšiemu užívaniu drog. Mohlo by u nich dôjsť k rýchlejšiemu rozvoju problémov súvisiacich s užívaním drog.

Identifikácia zraniteľných skupín sa stáva dôležitým nástrojom pri smerovaní opatrení protidrogovej politiky na tie skupiny alebo geografické oblasti, kde sa problém užívania drog môže s najväčšou pravdepodobnosťou vyskytovať, alebo pri ich oboznamovaní s týmito opatreniami. V Európe sa intervenciám zameraným na zraniteľné skupiny, označovaným ako „selektívna prevencia“, venuje v politikách stále väčšia pozornosť a tieto intervencie sú neustále dokonalejšie, čo sa týka formy i hodnotenia.

Vybraná otázka EMCDDA o *Drogách a zraniteľných skupinách mladých ľudí* skúma politiky a intervencie zamerané na zraniteľné skupiny osôb vo veku 15 – 24 vypracované v 30 krajinách ([1]). Zraniteľnosť sa definuje na základe toho, či konkrétna skupina založená na sociodemografickom profile a príslušných rizikových faktoroch má zvýšenú náchylnosť k užívaniu drog a súvisiacim problémom. V Európe sa týmto skupinám venuje osobitná pozornosť, pokiaľ ide o opatrenia na znižovanie dopytu po drogách. Vo vybranej otázke sa vymenúvajú zraniteľné skupiny, na ktoré sa zameriava protidrogová politika v krajinách, ktoré poskytli správy, a uvádzajú mnohé príklady programov, ktoré ponúkajú sľubné výsledky a modely najlepšej praxe.

Identifikácia ohrozených skupín: dochádza k všeobecnej zhode

- Dochádza k všeobecnej zhode medzi členskými štátmi EÚ, pokiaľ ide o skupiny mladých ľudí, ktoré sú obzvlášť zraniteľné užívaním drog. Patria k nim: mladí delikventi, mladí ľudia v štátnej starostlivosti, osoby s neukončenou školskou dochádzkou a študenti so sociálnymi alebo študijnými problémami a mladí ľudia, ktorí žijú v znevýhodnených rodinách a/alebo štvrtiach, kde sa koncentrujú viacnásobné rizikové faktory a problémy spojené s užívaním drog. Tieto skupiny sa prekrývajú a v prípade osôb, ktoré patria do viacerých zraniteľných skupín, môže dochádzať ku kumulatívnym účinkom.

- Napriek tejto všeobecnej zhode neexistuje zatiaľ štandardizovaná európska definícia zraniteľnosti. Faktory, ktoré spôsobujú „zraniteľnosť“ skupiny sa v jednotlivých členských krajinách odlišujú. Najčastejšie sa čísla v súvislosti so zraniteľnými mladými ľuďmi, ktoré uvádzajú členské štáty, vzťahujú na mladých ľudí v inštitúciách štátnej starostlivosti a na mladých delikventov. Len niektoré krajiny posudzovali veľkosť svojich zraniteľných skupín mladých ľudí zo širšej perspektívy.

([1]) 27 Členských štátov EÚ plus Chorvátsko, Turecko a Nórsko.

- V tejto vybranej otázke sa uvádza, ako krajiny, ktoré poskytli správy, hodnotili poskytovanie intervencií zameraných na zraniteľné skupiny vo svojej krajine (úplné/rozsiahle poskytovanie, obmedzené poskytovanie, žiadne/zriedkavé poskytovanie), ako aj pozornosť, aká sa im venuje v národných politických dokumentoch (priorita, uvádzajú sa, neuvádzajú) a spôsob poskytovania intervencie (pomocou úradných alebo inštitucionálnych služieb s potrebou „dochádzať", alebo prostredníctvom aktívnych terénnych programov na poskytovanie služieb doma alebo prostredníctvom terénnej práce). Uvedené zraniteľné skupiny sú rozdelené takto:
  - **Zraniteľné skupiny s väzbami na inštitúcie**
    Osoby s neukončenou školskou dochádzkou alebo záškoláci, deti v detských domovoch a mladí delikventi
  - **Zraniteľné skupiny obyvateľstva v spoločnosti**
    Zraniteľné rodiny, mladí ľudia bez domova, mladí ľudia v chudobných štvrtiach a menšiny.

Teoretické informácie: budovanie „odolnosti" v zraniteľných skupinách

- Programy selektívnej prevencie sa snažia o budovanie „odolnosti" voči užívaniu drog. Dá sa to dosiahnuť na troch úrovniach: individuálnej (osobné zvládnutie), rodinnej (rodičovské štýly) alebo spoločenskej (súdržnosť a organizácia).

Legislatíva a politika: rozpor medzi sľubmi a realitou?

- 13 európskych krajín uviedlo, že má primárnu legislatívu týkajúcu sa zraniteľných skupín mladých ľudí. Tieto zákony sa rozdeľujú do dvoch skupín: zákony definujúce určité zraniteľné skupiny a zákony stanovujúce všeobecné alebo konkrétne opatrenia zamerané na zraniteľné skupiny.

- Od roku 2004 stoja zraniteľné skupiny na poprednom mieste v čoraz väčšom množstve protidrogových politík a zaoberajú sa nimi aj sociálne politiky vo väčšine krajín, ktoré poskytli správy (16 až 22 krajín v závislosti od príslušnej skupiny). Nárast počtu intervencií zameraných na zraniteľné skupiny však bol nekonzistentný a zvýšil sa len v prípade mladých ľudí v inštitucionálnej starostlivosti a prisťahovalcov. Poukazuje to teda na rozpor medzi politickou vôľou a praktickou realizáciou.

Opatrenia: všeobecná zhoda, zatiaľ existuje málo spoločných definícií v rámci krajín

- Prieskumy na školách odhaľujú výrazný vzťah medzi záškoláctvom a užívaním drog. Uvádza sa však málo informácií o obsahu intervencií zameraných na osoby s neukončenou školskou dochádzkou. Niektoré krajiny majú zavedené alternatívne osnovy zamerané na riešenie „únavy zo školy", ale tri členské štáty vo svojich stratégiách protidrogovej prevencie uvádzajú konkrétne intervencie zamerané na záškolákov užívajúcich drogy.
- Štúdie poukazujú na silný vzťah medzi užívaním drog a pobytom v štátnej starostlivosti. Desať krajín venuje vo svojich politikách maximálnu pozornosť deťom, ktoré sú v starostlivosti miestnych orgánov. Odhady počtu mladých ľudí v inštitúciách štátnej starostlivosti nie sú porovnateľné medzi štátmi, ktoré predkladajú správy kvôli rozdielom v definíciách a opatreniach.

- V prípade mladých delikventov takmer všetky členské štáty uvádzajú alternatívy k uväzneniu alebo trestným sankciám. V praktickej implementácii týchto alternatív však existujú výrazné rozdiely.

- 13 krajín uvádza, že ich rodinná prevencia je prevažne selektívna (t. j. väčšinou sa zameriava na zraniteľné rodiny). Len sedem z 30 krajín, ktoré predkladajú správy, však uvádza úplné alebo rozsiahle poskytovanie intervencií v prípade zneužívania látok v rodine, päť krajín v prípade rodinných konfliktov a zanedbávania, štyri v prípade sociálneho znevýhodnenia (napr. nezamestnanosť), pomoci pri problémoch v oblasti trestného súdnictva alebo marginalizovaných etnických rodín a tri krajiny v prípade rodín s problémami s duševným zdravím.

- Bezdomovectvo sa spája s užívaním drog a v niektorých štúdiách sa užívanie látok uvádza ako druhá najčastejšie príčina bezdomovectva. Väčšina európskych krajín uvádza vysoké úrovne problematického užívania látok bezdomovcami. Alkohol je najbežnejšie užívanou látkou, ale bežné je aj užívanie nezákonných drog, užívanie viacerých drog a injekčné užívanie drog. Obzvlášť zraniteľnou skupinou sú deti, ktoré utekajú z domova a ešte častejšie z inštitúcií štátnej starostlivosti a následne sa stávajú bezdomovcami.

- Neexistuje žiadna spoločná európska definícia „chudobných obytných štvrtí“ a orientácia na zraniteľných mladých ľudí v znevýhodnených štvrtiach sa uvádza ako hlavná výzva v selektivnej drogovej prevencii. A predsa sedem krajín venuje maximálnu pozornosť (priorita, alebo sa uvádzajú v politikách a poskytovanie úplných alebo rozsiahlych intervencií) mladým ľuďom v chudobných štvrtiach. V rámci Európy sa uvádza, že tieto štvrte sa sústreďujú najmä v mestských oblastiach, často v konkrétnych sídliskách, v ktorých bývajú skupiny obyvateľstva s nízkymi príjmom.

- Podobne neexistuje žiadna spoločná európska definícia etnických skupín alebo migrantov a každá európska krajina definuje tieto skupiny odlišne. Pokiaľ ide o užívanie drog, v niektorých skupinách migrantov a etnických skupinách sa celkove ukazuje, že etnicita je ochranným faktorom s nižšou mierou užívania látok v porovnaní so všeobecnou populáciou. Tento obraz sa však mení podľa jednotlivých krajín a jednotlivých etnických skupín.

Závery

- Súvislosť jednotlivých rizík a ochranných faktorov s problematickým užívaním drog medzi mladými ľuďmi nemusí byť nevyhnutne príčinná. Identifikácia zraniteľných skupín mladých ľudí neznamená s určitosťou, že sú predurčení k užívaniu drog, ale poskytuje skôr dôležitý vstupný bod pre politiky a intervencie.

- Monitorovanie zraniteľných skupín v Európe sa v súčasnosti uskutočňuje periodicky. Experti alebo skupiny expertov z 30 krajín, ktoré poskytli správy, predkladajú EMCDDA hodnotenie v štruktúrovaných dotazníkoch. V súčasnosti sa v rámci krajín, ktoré poskytli správy, intervencie v prípade zraniteľných skupín monitorujú na troch úrovniach na základe: (i) politickej dôležitosti, napríklad zmienky o zraniteľných skupinách v rámci národných dokumentov protidrogovej politiky, (ii) správ o rozsahu poskytovania intervencií a (iii) spôsobu poskytovania intervencií. Krajiny v súčasnosti poskytujú kvalitatívne hodnotenia týchto troch úrovní. Informácie o rozsahu, primeranosti a obsahu intervencií sa zatiaľ nemonitorujú systematicky. Niektoré informácie o konkrétnych projektoch sú k dispozícii v databáze EDDRA monitorovacieho centra EMCDDA ([2]) a môžu poskytnúť sľubné modely pre postupy v budúcnosti.

- Zatiaľ čo väčšina krajín ponúka zmiešané postupy, uprednostňujú sa úradné („dochádzanie“) služby pred terénnou prácou, ktorá sa aktívne zameriava na zraniteľných mladých ľudí na ulici alebo v ich domovoch. Stále je nedostatok intervencií zameraných predovšetkým na ťažko dosiahnuteľné skupiny. Intervencie v krajinách, ktoré poskytli správy, sa tiež prevažne zameriavajú na poskytovanie informácií, nedostatočné hodnotenie a môžu profitovať z rozsiahleho využívania existujúcich teórií o prevencii týkajúcich sa budovania odolnosti. Z niektorých dôkazov vyplýva, že intervencie by sa mali skôr zamerať na riešenie jednoduchých faktorov zraniteľnosti voči problémom s drogami, než na riešenie samotného užívania drog. Zameranie na tieto faktory zraniteľnosti, ktoré sú rozšírenejšie v cieľových skupinách, by mohlo zahŕňať podporovanie akademickej činnosti, väzby na školy, efektívne rodičovstvo a mechanizmy zvládnutia.

- Tri roky potom, ako EMCDDA naposledy podalo správu o zraniteľných skupinách, je ešte stále nedostatok veľkých národných a cezhraničných štúdií zameraných na hodnotenie efektívnosti preventívnych opatrení v prípade zraniteľných skupín, ktoré by poskytli porovnateľné súbory údajov. Celkove v rámci členských štátov je porovnávací výskum týkajúci sa faktorov zraniteľnosti a zraniteľných skupín nedostatočný. Výskum zraniteľných skupín musí byť nielen kvalitatívny, aby sa dal úzko spojiť s lokálnym /národným kontextom, ale aj kvantitatívny, aby bol porovnateľný v rámci Európy. Jedným z problémov týkajúcich sa výskumu, je však to, že užívanie látok v týchto skupinách je často kontextovo veľmi špecifické.

- Identifikácia zraniteľných skupín a selektívna prevencia zameraná na tieto skupiny môžu zohrávať rozhodujúcu úlohu v opatreniach zameraných na užívanie drog. Je tomu tak najmä v prípade tých skupín, ktoré by mohli vnímať, že skutočnosť, že užívajú drogy, nie je problémom. Z tejto vybranej otázke vyplýva záver , že je potrebné nájsť efektívnejšie cesty na to, ako pristupovať k zraniteľným mladým ľuďom a zahrnúť ich do intervencie spôsobmi, ktoré odrážajú ich konkrétne sociodemografické súvislosti.

([2]) http://www.emcdda.europa.eu/themes/best-practice

Každý rok sa uverejňujú tri hĺbkové analýzy aktuálneho záujmu ako vybrané otázky, ktoré sa opierajú o informácie, ktoré v rámci národných správ poskytli EMCDDA členské štáty EÚ, kandidátske krajiny a Nórsko (ktoré sa zúčastňuje na práci EMCDDA od roku 2001).

Všetky vybrané otázky (v angličtine) a zhrnutia (v 23 jazykoch) sú k dispozícii na internetovej stránke EMCDDA: http://www.emcdda.europa.eu/publications/selected-issues